

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ПОЗИТИВІЗМ: РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ ІСТОРІОПИСАННЯ

Матеріали круглого столу
(Харків, 29 листопада 2016 р.)

Харків — 2016

disappointing of defeat of the January Uprising led to the transition to the positivist methodology. Positivism in Polish historiography of the second half of nineteenth century was also a consequence of influence of concepts of German and Austrian historians.

Keywords: positivism, Krakow historical school, Polish historiography.

УДК 37:82-94-058.12

Г. Г. Яковенко

Освітні практики дворянства у мемуарах: методологічний контекст

Стаття присвячена особливостям дослідження мемуарних джерел з історії домашньої освіти, зокрема професійної групи домашніх учителів. Для вивчення домашньої освіти як соціокультурного феномену важливими є принципи й підходи інтелектуальної історії, теорії модернізації (щодо освітньої галузі), історії дитинства, жіночої історії. Аксіологічний підхід і просопографічний аналіз дозволяють провести історичні реконструкції змісту щоденних освітніх практик історії повсякдення, життєописи окремих домашніх учителів та з'ясувати місце домашньої освіти в становій ментальності.

Ключові слова: домашня освіта, домашні вчителі, інтелектуальна історія, історія дитинства, жіноча історія, аксіологічний підхід та просопографічний аналіз.

Актуальність обраної для дослідження теми зумовлена її недостатнім висвітленням в історичних розвідках. Відображення у мемуарних джерелах освітніх практик дворянства розкриває ще один сегмент духовної культури цього стану. Інформаційна потужність мемуаристики дозволяє глибоко вивчити проблеми вибору домашніх учителів, ставлення до учителів у дворянських родинах, співвідношення бажаних і наявних результатів навчання.

Професійна група домашніх учителів постає як субкультурна група зі своєю інтелектуальною культурою. Запрошення домашнього вчителя у родину диктувалося необхідністю підготувати дитину до вступу до середнього навчального закладу або, навіть, до університету. Тому однією із рис, притаманних цій групі, є володіння іноземними мовами – німецькою та французькою, що складало мінімум для вступу до гімназії. Домашні учителі були ознайомлені з основами методики навчання на початковому освітньому рівні – читання, письма та арифметики.

Інтелектуальна культура домашніх учителів була строкатою, бо до цієї професійної групи входили представники різних станів. Освітній рівень визначався обсягом вимог до отримання свідоцтва на право займатися цим видом діяльності, а побутовий – особливостями станової та національної належності.

Джерельну базу дослідження можна умовно розділити на спогади дворян різного віку про своїх домашніх учителів та подальше навчання у гімназіях та університетах [13 та ін.]; спогади домашніх учителів про свою ді-

яльність. Вони містять відомості, хоч і незначні за обсягом, про дитинство (домашня освіта) та педагогічну діяльність (виконання обов'язків домашніх учителів). Автори в дорослому віці відтворили особисті дитячі переживання (негативні чи позитивні) про навчання.

Щоденники, які писали дворянки К. В. Задонська [2, 3] та О. С. Шабельська-Монтвид [4] у дитячому віці, були частиною їх повсякдення. На думку дослідниці дитячої історії А. А. Сальнікової, «засвоєння дорослої письмової культури свідчить про ступінь затребуваності письмової практики у просторі повсякдення». У цьому контексті дитячий щоденник постає як освітня традиція.

Спогади, написані у дорослому віці (А. О. Смирнова-Росет [9, 10], онук князів Щербиніних Ю. Щербачов [14], В. І. Ярославський [12], В. М. Карпов [5]) дають можливість визначити місце освітніх практик дворянства в історії повсякдення. Аксіологічний підхід у вивченні мемуаристики допомагає створити образи домашніх учителів та визначити їх вплив на формування дитячої особистості. Принципи й підходи жіночої історії зосереджують нашу увагу на соціальній ролі жінки-вчительки: працевлаштуванні, умовах праці – кількості дітей, що вони навчали, обсяг і зміст щоденних обов'язків. Нарешті, за мемуарами можна визначити ставлення дітей до своїх вихователюк, а також побачити зворотній зв'язок. Теорії модернізації дозволяють прослідкувати динаміку змін у ставленні суспільства до домашньої освіти та коливання попиту на послуги домашніх учителів.

Мета дослідження – охарактеризувати особливості вивчення професійної групи домашніх учителів, а також відтворити цілісну картину виховання та навчання дітей у дворянській родині, а також визначити типові риси та відмінності освітніх стратегій представників різних поколінь.

Для висвітлення даної проблеми було також проведено історико-порівняльний та історико-генетичний аналіз мемуарних джерел. Ними стали спогади професора права Харківського університету І. Ф. Тимковського (1772–1853) про особисте домашнє навчання у студента Харківської семінарії [11], спогади онука князів Щербиніних, О. Н. Щербачова, про побут, повсякденне життя, стосунки та відношення до освіти у цій дворянській родині [14], а також спогади В. М. Карпова, нащадка відомої харківської купецької родини [5].

Для навчання І. Ф. Тимковського запросили вихованця духовної семінарії, випускники цього навчального закладу мали різний рівень освітньої підготовки. Батьки самі визначали її достатність та вирішували, чи довіряти дитину такому вчителю. Так, учителем І. Ф. Тимковського став семінарист, який до того ж умів виготовляти розмальовані привітання-листівки. Батько майбутнього професора влаштував пошукачеві на посаду невеликий іспит. Поспілкувавшись з кандидатом у вчителі, перевірів його папери, подивився почерк, задав завдання прочитати уривок із книги та приспівати «Блажен муж» [11, с. 7].

У червні 1767 р. приїхав до Харкова пастор Йоган Віганд. У пошуках наставника для старшого сина харківський губернський прокурор та один

із найбільших землевласників губернії П. А. Щербинін відправив до Москви кошти та спеціальний супровід, з котрим мав приїхати учитель. Маючи високий рівень професійної кваліфікації, Йоган Віганд зумів завоювати у батьків повну довіру та чотирьохрічний Андрій Петрович був повністю під його наглядом. Сплячу дитину вночі переправили з жіночої половини у кімнату гувернер [14, с.11]. Вплив на хлопчика був необмежений і гувернер заклав у нього основи європейського виховання. Пізніше Андрій Щербинін навіть одружився з російською німкенню, Катериною Петрівною Барц [14, с.11]. Віганд, як знаємо із його записок, за фахом був архітектором. Можна припустити його участь у побудові храму у Бабаях, точної копії протестантської церкви у Санкт-Петербурзі, напроти дому Щербиніних. Також він керував спорудженням капітальних господарських споруд (наприклад, льохів, що збереглися до нашого часу, навіть не дивлячись на повну перебудову будинку). До обов'язків гувернера додавалося також складання візерунків для вишивання та плетіння. Й. Віганд подружився з усіма членами родини, супроводжував їх у поїздках за кордон та був увіковичений у сімейному портреті, намальованому художником Брандтом. Як видно, гувернера дуже поважали у сім'ї.

Наступне покоління князів Щербиніних, уже діти Михайла Андрійовича, мали гувернера французького походження. Сам Михайло Андрійович, відомий своєю дружбою із О. С. Пушкіним, взагалі до людей не свого кола спілкування ставився досить зверхньо. Гувернера-француза він віз до себе у помістя у Карачівку майже із самої Одеси, де той виховував Ю. О. Самаріна, на козлах карети разом із візником. Пізніше виявилося, що ця людина на ім'я Баргелін, була дуже порядною та гідною [14, с. 24]. Михайло Андрійович пізніше змінив своє відношення на прихильність, а його дружина, Єлизавета Петрівна, овдовівши та отримавши посаду начальниці Полтавського інституту шляхетних дівчат, допомогла і йому отримати місце учителя французької мови [14, с.184–185]. До самої смерті Баргелін користувався особливою пошаною всієї сім'ї Щербиніних, діти яких одержали прекрасне виховання та знали декілька іноземних мов [14, с. 26]. Старша дочка К. М. Щербачова та молодший син А. М. Щербинін вільно володіли та писали французькою, німецькою, італійською мовами, а Щербачова до того ж знала англійську. Брати Олександр та Михайло Щербиніні самі усвідомлювали недостатність одержаної ними освіти. Олександр Андрійович у листі від 24 листопада 1824 р. писав брату: «Майер, Букалов, Марія Астафіївна не поклали в нас багато зерен ученості». Обидва брати займалися самоосвітою уже у зрілому віці. Але іноземні мови – французьку та німецьку – знали бездоганно [14, с. 26].

Отже, дворянство мало можливість одержувати освітні послуги відповідно свого майнового стану.

Учителі Санбюф, Іван Вернет і багато перших харківських професорів були дійсно першими і вважалися найкращими домашніми учителями того часу [1, с.13]. Їх професійний рівень був високим, що надавало їм можливість або вибирати собі учнів, або відкривати свої навчальні заклади. На-

приклад, у 1821 р. Санбьофу було видано свідоцтво на відкриття приватного пансіону [14, с.21].

Іван Пилипович Вернет (Верне Дам) (бл. 1760–1847), обрусілий швейцарець, потрапив до Харкова у 1787 р. Він готував себе до пасторської посади, був педагогом за покликанням, вільно володів чотирма мовами – французькою, німецькою, латиною та російською [1, с.2]. І.Вернет був гувернером у багатих сім'ях, але не відразу та не у всіх погоджувався виконувати вчительські обов'язки. Спочатку ретельно розглядав пропозиції та вибирав лише тих дітей, які б добре сприймали його педагогічний та моральний вплив. Авторитет учителя був безперечним. Про це свідчить відомий педагог І.Ф.Тимковський, який радив Василеві Полетиці для своїх дітей запросити І.П.Вернета, колишнього вчителя Новгород-Сіверської гімназії. За довгі роки І.П.Вернету вдалося накопичити невеликий капітал, на відсотки від якого він би міг скромно жити, не займаючись викладанням. Але зібрана сума була настільки мізерною, що за потреби оновити гардероб (попередній фрак і сюртук він носив 17 років, шість разів перелицьовував та перешивав), прийшлося погодитися на півроку обійняти посаду гувернера хлопчика в одній харківській поміщицькій сім'ї та підготувати дитину до вступу до університету [2, с 3]. Також він мав бідний екіпаж, яким не соромився перед своїми учнями, наприклад перед Д. А.Захаржевським, про якого він згадував з цієї нагоди [1, с. 4].

Про високий рівень освіти іноземних учителів того часу свідчить також факт, що виконуючий обов'язки домашнього учителя польський шляхтич Квітковський був прийнятий до університету «зі сторони», тобто навчався за власний рахунок. Професійна підготовка наступних новоприбульців була значно нижчою.

Спогади К.В.Задонської [2; 3], дворянки з Богодухівського повіту Харківської губернії, були опубліковані її дітьми. Вони оприлюднили уривки з щоденника своєї матері. Фактично перед нами постає життя трьох поколінь – батьків Катерини, самої Катерини Василівни Задонської та її дітей. У спогадах можна виділити дві частини – суто мемуари Катерини, її щоденникові записи, а також перекази нею домашніх легенд (що стосується раннього дитинства). Рукопис, який авторка писала протягом усього життя, складався з двох десятків великих зошитів. Аналіз тексту дозволяє виокремити образи домашніх учителів, гувернерів, гувернанток та прослідкувати, де можливо, їх життєвий і професійний шлях. Описи особистих рис і професійні характеристики є неповними, в них указано лише окремі відомості про життя домашніх педагогів. Характеристики щоденних практик – спілкування з дітьми, навчання та виховання висвітлені у спогадах не рівнозначно, тому для об'єктивної картини необхідно залучення додаткових джерел особового походження.

Перед нами постає дворянська родина з середнім матеріальним статусом. У багатодітній дворянській сім'ї існували передумови для подрібнення господарства, тому батьки намагалися раціонально планувати майбутнє своїх дітей. Хтось із синів мав йти на службу – військову чи цивільну,

а дівчатам потрібно було справити посаг. На прикладі родини Задонських бачимо, що старший брат Катерини Василівни, Михайло, самостійно, без дозволу батька, пішов у відставку з військової служби, щоб займатися господарством, чим викликав з боку батька страшний гнів. Конфлікт, що продовжувався тривалий час, був улагоджений лише після повернення сина на службу. Брат Михайло отримав тільки домашню освіту, за відсутності освітнього цензу, влаштуватися на службу, крім військової, не було жодної можливості [2, с. 236].

Інша мемуаристка, Олександра Станіславівна Шабельська (1843–1921) походила з дворянського роду Монтвид з Могильовської губернії, представники якого переселилися на південь Харківської губернії, спочатку в Ізюмський, потім в Куп'янський повіти [4, с. 13]. харківська письменниця, громадська діячка 80-х – 90-х рр. XIX ст. О.С. Шабельська (у дівочтві – Монтвид) у записах про дитинство згадувала про дорослих, які вплинули на її становлення як особи. У житті дитини можна виділити два періоди – час перебування в сім'ї перед вступом до Харківського інституту шляхетних дівчат (приблизно з 1849 до 1856 рр.) і навчання в ньому (1856–1868 рр.)

Інформація про домашніх учителів у сім'ї Монтвид має епізодичний характер, у мемуарах відтворені дитячі емоції, які викликали ці люди. Зі спогадів зрозуміло, що дорослі піклувалися про виховання й освіту дітей. Звичайно, на сторінки спогадів потрапили образи найбільш яскравих осіб, які викликали як любов, так і ненависть. Описуючи своє життя, О.С. Монтвид відтворила враження про тих дорослих, які знаходилися поряд з нею та її сестрами, Ганною та Софією. Діти рано втратили матір, вона померла у віці 32-х років. Систематизація окремих фактів з життя дівчаток надає можливість скласти епізоди в цілісну картину, яка розкриває зміст освітніх практик дворянства.

Аналіз щоденникових записів дозволяє провести реконструкцію освітніх практик у дворянській сім'ї 50-х -60-х років XIX ст. У родині Монтвид при найменших дітях знаходилися бонни (запрошені няні), а також близькі родичі сім'ї, найчастіше – двоюрідні – кузини (відомо про одну особу по батьківській лінії) [4, с. 21, 26].

Нова гувернантка Олександра Федорівна – мадемуазель Александрина відразу стала улюбленкою дітей. Вона багато грала на фортепіано, ходила з дітьми на прогулянки і всі її слухалися. Олександрі Федорівні було 22 роки, вона виросла круглою сиротою і виховувалася у будинку у чужих людей, не знала ні дитинства, ні юності. Діти полюбили гувернантку. Її любов до дітей була жива, творча, безкорислива, розум у повній гармонії з серцем [4, с. 27]. У ті роки увійшло до життя нове покоління гувернанток. Вони не кричали, не розмахували руками. Говорили тихо, спокійно. Були ввічливі з прислугою і гуманні з дітьми. Їх людяність обумовлена серйозним ставленням до дітей, дивовижною добротою і справедливим ставленням до людей. Усі покарання і окрики були скасовані, але діти відчували, що вони повинні слухатися [4, с. 26].

Домашні учителі входили до переліку прислуги багатих людей. У спога-

дах Ф. О. фон-Рейна, статського радника, поміщика з Богодухівського повіту, описані побут і сімейні традиції представників різних верств населення м. Харкова, у тому числі і дворянства. Автор відмітив, що серед усієї прислуги у будинках найзатятіших людей були гувернери, гувернантки, бонни.

На умовах сумісництва декількох посад наприкінці XVIII – на початку XIX ст. працював племінник губернського архітектора П. А. Ярославського В. І. Ярославський. Він мешкав у родині різних поміщиків Харківської губернії в якості архітектора, землевпорядника та гувернера-учителя [12].

Домашнє навчання – джерело заробітку освічених городян, різних станів міського населення. Заняття домашнім навчанням було джерелом існування для різних верств населення. Наявність матеріального стимулу спонукала долучитись до педагогічної діяльності представників різних соціальних груп. Оплата праці встановлювалася на договірній основі та залежала від сумісництва додаткових, крім освітніх, послуг гувернера. Житлові умови також визначалися двосторонніми домовленостями. Як правило, гувернери мешкали разом із вихованцями; отже, діти знаходилися під цілодобовим наглядом. Гувернери-іноземці, як носії мови, забезпечували високий рівень її засвоєння та формували у вихованців основи загальної культури.

У спогадах В. І. Ярославського наводяться факти про його роботу на посаді домашнього учителя. Навчаючись у казенному училищі і займаючись співом, він втратив голос. Учитель Дмитрієв, який навчав хлопця французькій мові, історії й географії, мотивував особливо старанно вчити іноземну мову як корисні знання. Під корисністю малося на увазі, що зі знанням іноземної мови можна було знайти роботу у приватному будинку, бути затребуваним домашнім учителем. Маючи спеціальність землеміра, В. І. Ярославський довго не міг поступити на державну службу за відсутністю місця. Зайняття викладацькою діяльністю дало можливість пережити складний період у житті. Він отримав запрошення від городничого з Сум І. Ф. Богдановича навчати його сина Федора, який виховувався у генеральші П. М. Штеричевої у Басах. Запропонована платня складала 200 крб. асигнаціями. Така пропозиція була охоче прийнята.

Про перебування гувернантки у сім'ї дрібно маєткового дворянства у першій половині XIX ст. свідчить приклад родини Олександри Осипівни Смірної-Россет (1809–1882), дочки коменданта Одеського порту, письменниці, мемуаристки. Дівчина закінчила Єкатерининський дворянський інститут у Петербурзі. Вона була улюбленою фрейліною імператриці Марії Федорівни. Коло її близьких знайомих складало О. С. Пушкін, М. В. Гоголь, В. А. Жуковський, І. С. Тургенєв, М. Ю. Лермонтов, сім'я Аксакових. Її спогади відтворюють епізоди раннього дитинства, проведеного в Одесі та селі Громаклея Миколаївської області.

Її батько, Осип Іванович, був призначений інспектором карантину (у місті лютувала чума), захворів і помер. У його дружини, Надії Іванівни, на руках опинилося п'ятеро дітей: старша – Олександра та чотири хлопчики – Климентій, Йосиф, Аркадій і Карл, які народилися з інтервалом близько року [8, с. 29].

За рекомендацією генерала Форстера для виховання дітей запросили гувернантку А.І. Шредер. Спогади дитинства були настільки яскравими, що уже в дорослому віці при написанні мемуарів Олександра наділила свою виховательку найкращими епітетами – «лагідна», «добросердна», «наша добра заступниця» – і це не повний перелік добрих слів на адресу цієї жінки. Амалія Іванівна, за словами мемуаристки, була ідеалом іноземних гувернанток, які приїздили до Росії і за дешеvu ціну передавали інколи мізерні знання, але компенсували їх недостатність прикладом щирих, скромних чеснот, любові та відданості до дітей і дому, який їх приймав гостинно і привітно [9, с. 284]. Гувернантка дуже любила дітей і «всіх на білому світі» щирим християнським серцем [9, с. 32]. Авторка спогадів відзначила, що Амалія Іванівна була справжній скарб: нянька й гувернантка, друг сімейства. Таким чином, обов'язки гувернантки виходили далеко за межі тільки педагогічної діяльності, вона здійснювала і загальний нагляд за дітьми, і навчання. Вона добре володіла німецькою мовою і погано знала французьку.

Щодо режиму дня, то сама А.І. Шредер вставала о п'ятій годині ранку, відчиняла вікна та піднімала дітей, яких після молитви і сніданку випускали гуляти до садка. У спогадах не зустрічається жодних негативних емоцій щодо гувернантки, їх немає навіть у повідомленні про вранішній підйом. Діти зростали у любові, відчували увагу та піклування з боку Амалії Іванівни. Із її появою в домі діти вперше почули слово «Біблія» і стали молитися. Уранці діти навчалися з гувернанткою, Олександра двічі на тиждень брала уроки гри на клавесині у якогось дідуся і отримала відразу до музики до дорослого віку [1, с. 280]. Авторка спогадів уже в дорослому віці відзначила, що учились – «чому-небудь і як-небудь» [9, с. 33], добре усвідомлюючи безсистемність такого навчання. Амалія Іванівна була постійно заклопотана наглядом за порядком у домі та чистотою дітей [9, с. 32].

Отже, гувернантка надавала дітям початкові знання, піклувалася про здоровий спосіб життя – діти проводили час на свіжому повітрі, а також дбала про моральне виховання, читаючи з ними Біблію та житія святих.

Коли повар був п'яний, гувернантка сама готувала обід для дітей. У меню тоді переважали німецькі страви: салат з оселедцем, яблучний компот, хліб з маслом. У ролі повара вона виступала й на відпочинку на хуторі – чистила бичків, щоб засмажити їх у сметані [8, с. 278].

Біля дітей перебували також стара няня Авдотья [8, с. 279]. При дитячій кімнаті була ще Марійка, яка ремонтувала білизну [8, с. 280]. Коли народився хлопчик від другого шлюбу, Саша Арнольдї, то для нього взяли руду, рябу і гідку няньку Аннушку [9, с. 62].

Другий шлюб матері не приніс щастя дітям. Чоловік матері Олександрї, Іван Карлович Арнольдї, не полюбив дітей своєї дружини, особливо молодшого хлопчика Карла. Маленький часто плакав від його образ та побоїв, Амалія Іванівна дуже жаліла малюка, заспокоювала та за це отримувала нарікання від вітчима [8, с. 280].

А.І. Шредер користувалася довірою, розумінням та підтримкою усіх членів родини. Гувернантка залишилася в сім'ї після смерті матері, вона

доглядала дітей від другого шлюбу та померла в Києві, у будинку Арнольдів [9, с.287]. Усі дорослі, діти та старі плакали за нею нестихаючим плачем.

У спогадах також наводяться факти про гувернерів з інших сімей. Наприклад, у В.М.Капніста був шановний гернгутер, протестант, що не визнавав ніяких правил, просто християнин, не вірив у чудеса, за виключенням описаних Євангелієм [9, с. 48]. У двох дівчаток у родині Болховських була гувернантка-французенка. Для мовної практики вона залучала своїх вихованок грати комедії [9, с. 63]. У братів Олександрів був гувернер Фрідріх [9, с.60].

Висновки. Отже, методологічною основою для дослідження домашньої освіти як соціокультурного феномену є принципи й підходи інтелектуальної історії, теорії модернізації (щодо освітньої галузі), історії дитинства, жіночої історії. Аксиологічний підхід і просопографічний аналіз дозволяють провести історичні реконструкції змісту щоденних освітніх практик історії повсякдення, життєписання окремих домашніх учителів та місце домашньої освіти в становій ментальності.

Джерела:

1. Багалей Д.И. Харьковский педагог и журналист начала XIX века Иван Филиппович Вернет / Д.И. Багалей. — Х. : Печатное дело, 1908. — 8 с.
2. Задонская Е.В. Быль XIX столетия. (Детям моим) Т. I / Е.В. Задонская. — Х. : Тип. журнала «Мирный труд», 1907. — 424 с.
3. Задонская Е.В. Быль XIX столетия. (Детям моим) Т. II / Е.В. Задонская. — Х. : Тип. журнала «Мирный труд», 1908. — 518 с.
4. Зборовец И. В. Александра Монтвид в Харьковском институте благородных девиц / И.В. Зборовец. — Х. : «Форт», 2015. — 140 с.
5. Карпов В. Н. Воспоминания / В. Н. Карпов. — М.; Л: ACADEMIA, 1933. — 526 с.
6. Виганд И. [Записки] / И. Виганд // Русская старина. — 1892. — Т. 74, № 6. — С. 545—568.
7. Пять лет из истории Харьковского университета. Воспоминания профессора Роммеля о своем времени, о Харькове и Харьковском университете (1765—1815). — Х. : Тип. ун-та, 1868. — 236 с.
8. Сальникова А. А. «Детский» текст, его специфика и значение для реконструкции детского восприятия и детской памяти «эпохи российских катастроф» / А. А. Сальникова // Харківський історіографічний збірник. — Х., 2006. — Вип. 8. — С. 132—140.
9. Смирнова-Россет А. О. Дневник. Воспоминания / А. О. Смирнова-Россет. — М. : Наука, 1989. — 789 с.
10. Смирнова-Россет А. О. Воспоминания. Письма / А. О. Смирнова-Россет. — М: Правда, 1990. — 544 с.
11. Тимковский И. Ф. Мое определение в службу / И. Ф. Тимковский // Москвитянин. — 1862. — № 5. — С. 1—49.
12. Харьковский сборник. Литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» за 1887 г. / Под ред. П. С. Ефименко; Предисловие В. С. Романовский. — Х. : «САГА», 2009. — 30, II, 278, VIII, 2 с.
13. Харківський університет XIX — початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців: у 2-х тт. / Наук. ред. С. І. Посохов. — Х. : САГА, 2008—2010. — Т. 1—2.

14. Щербачев Ю.Н. *Друзья Пушкина Михаил Андреевич Щербинин и Петр Павлович Каверин* / Ю.Н.Щербачев. — М. : Синодальная тип., 1912. — 215 с.

G. Yakovenko. The Nobilities' Educational Practice in Memoirs: Methodological Context.

The article contains features of memoirs sources of researches in home educational history, including the professional group of tutors. The intellectual history, modernization theory (in regards to educational sector), the history of childhood and women's history's approaches and principles are important to scrutiny the home education as a sociocultural phenomenon. An axiological approach and prosopographic analysis allow to conduct a reconstruction of historical content of daily educational practices; tutors' biography and define the place of home education in a social mentality.

Keywords: home education, tutors, intellectual history, the history of childhood, women's history, axiological approach and prosopographic analysis.